

iresearch
met het oog op een gezond en wellevens

In opdracht van JOGG

29 juni 2020

Onderzoek impact coronamaatregelen op kinderen en jongeren

Copyright © 2020 by iresearch

Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van *iresearch*.

Voor fouten en of onvolkomenheden in het rapport en eventueel gevolgschade kan iresearch niet aansprakelijk gesteld worden.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
1 Inleiding corona(maatregelen)	3
1.1. Welke coronamaatregelen zijn er in Nederland gesteld?	3
1.2. Welke coronamaatregelen hebben voornamelijk invloed op kinderen en jongeren?	3
1.3. Onderzoeksvraag en werkwijze	4
2 Impact	5
2.1. Wat is de impact van de coronamaatregelen op de Nederlandse bevolking?	5
2.2. Wat is de impact van de coronamaatregelen op ouders?	5
2.3. Wat is de impact van de coronamaatregelen op kinderen en jongeren?	6
2.4. Wat is de impact van de coronamaatregelen op kinderen en jongeren, volgens buitenlandse studies?	13
2.5. Vergelijking tussen zomervakantie en de coronasituatie voor kinderen en jongeren	14
3 Conclusies	15
3.1. Wat zijn de aannames en verwachtingen over de impact van de coronamaatregelen op kinderen en jongeren?	15
3.2. Welke hiaten zijn er?	15
3.3. Advies	16
4 Referenties	18
Bijlage visueel overzicht resultaten	23

Samenvatting

Onderzoeksvraag

Het coronavirus zelf lijkt weinig effect te hebben op kinderen en jongeren. Echter, de impact van de coronamaatregelen op kinderen en jongeren is wél groot. Om meer inzicht in deze impact te verkrijgen is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: Wat is de impact van de coronamaatregelen op de gezondheid en het welzijn van kinderen en jongeren in Nederland?

Methode

Het onderzoek is afgebakend middels de verschillende leefomgevingen waar JOGG zich op richt (thuis, school/kinderopvang, buurt, sport, vrije tijd, werk en media) en in relatie tot welzijn, weerbaarheid en gezond gewicht. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is gebruik gemaakt van wetenschappelijk literatuur, grijze literatuur en observaties vanuit diverse instanties.

Impact

De coronamaatregelen hebben een grote impact gehad op kinderen en jongeren. In de thuissituatie ontstonden meer spanningen en ruzies, maar was soms ook sprake van een sterker familiegevoel. Er werd vaker samen gegeten met het gezin en soms was er sprake van meer grip op het voedingspatroon. Kinderen en jongeren hadden minder lichamelijke beweging en het beeldschermgebruik was sterk toegenomen. Daarnaast heeft een deel van de jongeren studievertragingen opgelopen, was de werkgelegenheid voor hen afgenomen en was er sprake van meer jeugdoverlast. Op het gebied van welzijn en weerbaarheid werd er bij kinderen en jongeren minder gepest, maar daarentegen was er sprake van meer zorgen, mentale problemen en een verminderd sociaal leven. Tot slot ontbrak een deel van de signalering van gewichtsproblematiek.

Conclusie

Als gevolg van deze veranderingen voor kinderen en jongeren worden twee belangrijke verwachtingen geschetst voor de toekomst: (1) een toename aan gewicht bij kinderen en jongeren, als gevolg van een ongezondere leefstijl gedurende de coronatijd en (2) een toename van de ongelijkheid, met grote gevolgen voor de kwetsbare kinderen en jongeren. Het eetgedrag, het drinken van water en het slaapgedrag van kinderen en jongeren in Nederland in coronatijd is (nog) onvoldoende onderzocht. Daarom wordt geadviseerd op deze gebieden nader onderzoek te doen. Daarnaast wordt geadviseerd om in coronatijd extra in te zetten signalering van problemen bij kwetsbare gezinnen, kinderen en jongeren en hulp te bieden waar nodig.

1 Inleiding corona(maatregelen)

Van alle gemelde coronapatiënten is slechts 0,9% jonger dan 18 jaar, terwijl deze leeftijdsgroep 20,7% van de bevolking uitmaakt (RIVM, 2020a). Daarnaast zijn er geen meldingen van kinderen die overleden zijn aan het coronavirus en blijkt dat kinderen amper bijdragen aan de verspreiding van het virus. Ook zwangere vrouwen en ongeboren kinderen lijken geen extra risico's te lopen bij een eventuele besmetting met het coronavirus. Het coronavirus zelf lijkt dus weinig effect te hebben op kinderen en jongeren. Echter, de impact van de coronamaatregelen op kinderen en jongeren is wél groot. De belangrijkste coronamaatregelen, zowel algemene maatregelen als de maatregelen specifiek gericht op kinderen en jongeren, worden in dit hoofdstuk toegelicht.

1.1. Welke coronamaatregelen zijn er in Nederland gesteld?

Eind februari 2020 werd de eerste coronabesmetting in Nederlands vastgesteld. Op 9 maart kwam de regering met verschillende hygiënemaatregelen: vaker handen wassen, in de elleboog hoesten en niezen, papieren zakdoekje gebruiken, geen handen schudden en 1,5 meter afstand houden (Rijksoverheid, 2020a). Daarna volgden ook andere maatregelen: zoveel mogelijk thuisblijven en bij milde klachten thuisblijven (Rijksoverheid, 2020b). Ook moesten horeca, musea, concertzalen, theaters en sportclubs hun deuren sluiten. Niet veel later mochten verpleeghuizen geen bezoekers meer ontvangen en werd groepsvorming van meer dan twee personen in de publieke ruimte verboden. Evenementen werden tot september afgelast. Vanaf 11 mei kwamen er versoepelingen in de maatregelen en konden contactberoepen weer aan de slag, was beperkt bezoek in verpleeghuizen toegestaan, werd buitensporten toegestaan en gingen bibliotheken en zwembaden weer open. Vanaf 1 juni werd het verplicht in het openbaar vervoer een mondkapje te dragen en mochten horeca weer opengaan, net als bioscoop-, concert- en theaterzalen, musea en dierentuinen.

1.2. Welke coronamaatregelen hebben voornamelijk invloed op kinderen en jongeren?

Vanaf 16 maart moesten alle scholen en kinderdagverblijven dicht. Alleen kinderen van ouders met een cruciaal beroep mochten nog naar school en het kinderdagverblijf. Ook sportverenigingen en fitnessclubs werden gesloten. Een week later werd bekend dat de centrale eindexamens in het voortgezet onderwijs niet door konden gaan. Op 11 mei konden basisscholen weer gedeeltelijk opengaan. Ook kinderdagverblijven en het speciaal onderwijs in de basisschoolleeftijd konden weer volledig opengaan. Op 2 juni ging ook het voortgezet onderwijs open, waarbij leerlingen les krijgen op 1,5 meter afstand. Vanaf 8 juni gingen basisscholen weer volledig open. Daarnaast is de 1,5 meter regel vanaf 29 april niet meer geldig voor kinderen t/m 12 jaar. Vanaf 1 juni geldt deze regel ook niet meer voor buiten sportende kinderen tussen de 13 en 18 jaar (Rijksoverheid, 2020b).

1.3. Onderzoeksvraag en werkwijze

De onderzoeksvraag luidt: Wat is de impact van de coronamaatregelen op de gezondheid en het welzijn van kinderen en jongeren in Nederland? Het onderzoek is afgebakend middels de verschillende leefomgevingen waar JOGG zich op richt (thuis, school/kinderopvang, buurt, sport, vrije tijd, werk en media) en in relatie tot welzijn, weerbaarheid en gezond gewicht.

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is gestart met het zoeken naar wetenschappelijke literatuur. Echter bleek al snel dat wetenschappelijke studies door het recente ontstaan en verspreiding van het coronavirus nog zeer beperkt beschikbaar zijn. Daarom werd ook grijze literatuur in dit onderzoek meegenomen, zoals rapporten van officiële instanties en krantenartikelen. Tevens is gebruik gemaakt van observaties verkregen uit zes telefonische gesprekken en uit e-mailwisselingen met vier medewerkers van diverse instanties.

Van verschillende onderzoeken, die in dit rapport gebruikt zijn, zijn achtergrondgegevens, zoals leeftijd, opleidingsniveau en inkomen, van de onderzoekspopulatie onbekend. In sommige onderzoeken, waar dit wel uitgevraagd is, zijn de analyses gecorrigeerd op deze kenmerken, zodat deze wel representatief zijn voor de Nederlandse bevolking. Daarnaast is gebruik gemaakt van regionale onderzoeken. Resultaten van dit onderzoek zijn dus niet (volledig) representatief voor de gehele bevolking en moeten daarom met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

2 Impact

De coronamaatregelen hebben veel impact gehad op het dagelijkse leven van Nederlanders. De impact van de maatregelen op kinderen en jongeren is opgesplitst in de verschillende leefomgevingen, waar JOGG zich op richt, zie de bijlage voor het visuele overzicht van de resultaten. Daarnaast zijn de constructen welzijn, weerbaarheid en gezond gewicht toegevoegd. In Nederland lopen op dit moment nog wetenschappelijke studies naar de impact van de coronamaatregelen op kinderen en jongeren, daarom worden er ook internationale studies in dit hoofdstuk besproken. Tot slot wordt een vergelijking gemaakt tussen deze coronasituatie en zomervakanties.

2.1. Wat is de impact van de coronamaatregelen op de Nederlandse bevolking?

De sociaaleconomische en etnische gezondheidsverschillen tussen arm en rijk lijken verder toe te nemen door de coronacrisis (Pharos, 2020b). Zo is er in Nederland een relatieve oversterfte onder mensen met een migratieachtergrond. Ook meldde Pharos veel signalen dat groepen in sociaal ongunstige situaties, zoals mensen in armoede, daklozen, gevangenen en verslaafden, steeds meer problemen ondervonden door de coronamaatregelen. T. Visscher, gezondheidswetenschapper bij Windesheim (persoonlijke communicatie, 23 juni 2020), gaf ook aan dat de meest kwetsbare gezinnen en kinderen het nu zwaarder hebben en dat hierdoor de verschillen tussen groepen alleen maar groter worden.

In maart 2020 had 1 op de 5 Nederlanders een terugval in inkomsten. Dit gold voornamelijk voor jongeren en zelfstandigen (Armoedefonds, 2020). Een andere bron liet zien dat bij 11% van de Nederlanders het inkomen was gedaald (Wijzer in geldzaken, 2020). Dit was voornamelijk bij laagbetaalde zzp'ers en de laagbetaalde mensen in loondienst met een flexibel contract. Het Nibud (2020) toonde ook aan dat voornamelijk zzp'ers en flexwerkers een flinke inkomstenterugval ervoeren. Daarnaast had 33% van de 18- tot 25-jarigen in de eerste twee weken van de coronacrisis al een terugval in inkomsten ervaren. Verder zagen lokale armoedebestrijdingsorganisaties een grote stijging in het aantal hulpvragen, waarbij gezinnen en alleenstaanden met kind(eren) zich vaker meldden (Armoedefonds, 2020). Het ging hierbij om hulpvragen zoals bij de voedselbank en met betrekking tot thuisonderwijs (behoefte aan laptops). P. Vader vulde aan dat Stichting Leergeld veel computers heeft verspreid, vanuit het armoedegeld van gemeenten, bij gezinnen die er zelf geen kunnen aanschaffen (persoonlijke communicatie, 23 juni 2020).

2.2. Wat is de impact van de coronamaatregelen op ouders?

Eén derde van de ouders (29%) heeft tijdens deze coronasituatie thuiswonende kinderen onder de 18 jaar (UMC Groningen et al., 2020). De werk-privé balans is bij veel ouders verslechterd. Hierdoor werkte 40% van de ouders meer in de avonduren en weekenden dan voorheen. Veel ouders ervoeren door de coronacrisis meer werkdruk, hadden minder vrije tijd (voornamelijk ouders met kinderen op de basisschool) en de helft van de ouders had nu vaker onenigheid over de zorg voor kinderen (Yerkes et al., 2020). Ook namen vaders meer

zorgtaken op zich dan voor de crisis. Toch blijft de verdeling tussen vaders en moeders nog altijd ongelijk, zowel wat betreft zorgtaken als huishoudelijke taken.

Tevens observeerde het Nederlands Jeugdinstituut (2020a) dat veel ouders het in de coronatijd moeilijk vinden om na te denken over de keuze tussen gezondheid en vrijheid en hoe je de juiste keuze maakt voor je kind, zoals het wel of niet naar de speeltuin gaan.

2.3. Wat is de impact van de coronamaatregelen op kinderen en jongeren?

2.3.1. Thuis

Kinderen en jongeren

De spanningen waren bij alle gezinnen toegenomen sinds de coronamaatregelen van kracht waren, maar kinderen en jongeren met persoonlijke en/of familieproblemen hadden vaker last van ruziënde ouders of geweld in huis (Kalverboer, de Jong & Hopman, 2020). De Kindertelefoon heeft tijdens de eerste vier weken van de lockdown een toename van 1.000 naar 1.500 gesprekken geconstateerd (Unicef Nederland, 2020). Ook was er sprake van een verandering van onderwerpen van de gesprekken: de thema's 'thuis en familie' en 'geweld' kwamen tijdens de lockdown vaker voor.

Kinderen met autisme of een andere beperking kunnen slecht tegen veranderingen en zijn gebaat bij structuur en regelmaat, wat door de coronacrisis plotsklaps was weggefallen (Van der Gaag, 2020). Het thuiszitten eiste veel van gezinnen en scholen voor speciaal onderwijs moesten hierom extra creatief zijn. Ook jongeren die jeugdhulp ontvangen zijn extra kwetsbaar door de coronacrisis (Nederlands Jeugdinstituut, 2020b). Hulpverleners geven aan dat structuur, ritme en steun waren weggefallen en maakten zich zorgen over de toename van onder andere angst, agressie en depressie. Daarentegen bleken sommige gezinnen meer veerkracht te hebben en gingen het hen goed af met minder hulp.

Bij het Centrum Gezond Gewicht, Erasmus MC, loopt het onderzoek 'Ouders in hun (zwaarte)kracht', waar arts en postdoc onderzoeker B. van der Voorn (persoonlijke communicatie, 24 juni 2020) op dit moment nog analyses voor uitvoert. Deze studie richt zich op de impact van de coronacrisis op 75 kinderen met ernstige obesitas van 0 t/m 18 jaar. Deze kinderen waren benaderd, omdat ze al bekend waren op de poli van het Centrum Gezond Gewicht, Sophia Kinderziekenhuis, en er veel angst leek te bestaan onder patiënten. De voorlopige resultaten laten zien dat het voedingsgedrag tweeledig was. Bij sommige gezinnen werd er gedurende de coronaperiode meer gesnoept uit verveling en hadden sommige ouders de strijd over eten met hun kinderen met obesitas losgelaten. Andere ouders hadden juist meer grip op het voedingspatroon van hun kinderen, omdat er minder invloed vanuit de omgeving was waar ze geen grip op hadden. Deze ouders lieten bijvoorbeeld gezonde producten door de supermarkt thuis bezorgen en kon hun kind in de winkel of schoolkantine niet in de verleiding komen om ongezonde producten te kopen. Echter was dit afhankelijk van de houding van ouders, zoals welke boodschappen ze in huis haalden en hun eigen snoepgedrag. Daarnaast leek de mate van stress, waarin het gezin zich verkeerde door financiële, lichamelijke of psychische omstandigheden, van grote invloed te zijn. Een ander onderzoek liet zien dat sinds de invoering van de coronamaatregelen er in 33% van de Nederlandse huishoudens met kinderen vaker samen werd gegeten (Upfield, 2020).

Een andere uitkomst van het onderzoek 'Ouders in hun (zwaarte)kracht' is dat bij een deel van de pubers het slaapritme verschoven werd door de coronacrisis (PI Dr. B. van der Voorn, persoonlijke communicatie, 24 juni 2020). Ze gingen in de avonden gamen en stonden 's ochtends net op tijd op om de lessen weer te volgen.

Kinderen die het goed deden leken veel baat te hebben bij een goede structuur, die heb was aangeleerd tijdens eerdere begeleiding op het gebied van leefstijl voor hun obesitas (PI Dr. B. van der Voorn, persoonlijke communicatie, 24 juni 2020). Ze hadden een strak eetritme, waardoor er duidelijkheid heerste en ze niet om eten gingen zeuren. Sommige ouders gaven aan dat ze dit ritme, inclusief onderwijsactiviteiten, ook in de zomervakantie willen vasthouden. Ook structuur in de weekenddagen is belangrijk voor (deze groep) kinderen.

12- t/m 18-jarigen

Uit onderzoek van GGD Noord- en Oost-Gelderland (2020) blijkt dat in hun regio van het kleine aandeel jongeren (12 tot 18 jaar) dat alcohol drinkt, bijna de helft minder is gaan drinken sinds de coronacrisis. In hetzelfde onderzoek gaf 22% aan minder gezond te eten, terwijl 18% dacht juist gezonder te eten.

Jongeren (15 t/m 25 jaar) vonden het leuke aan de Covid-situatie dat ze konden uitslapen, rust, vrije tijd, geen school, geen examens en meer tijd met familie hadden (Erasmus MC, 2020a). Dit komt overeen met andere bevindingen, waar kinderen en jongeren aangaven minder stress te ervaren, het schoolwerk in eigen tempo konden doen, niet meer gepest werden, meer vrije tijd hadden en het fijn vonden hun ouders vaker te zien (Kalverboer et al., 2020). P. Vader, projectleider van Sport Zeeland (persoonlijke communicatie, 23 juni 2020), merkte op doordat jongeren hun ouders meer zagen het familiegevoel versterkt werd.

2.3.2. School en kinderopvang

4- t/m 18-jarigen

Basischolen en scholen van het voortgezet onderwijs moesten medio maart sluiten. Kinderen kregen thuisonderwijs van hun ouders of digitaal van hun leerkrachten, waaronder zelfs gymles en begeleiding in de sociaalemotionele ontwikkeling (Leraren Collectief, n.d.). De kwaliteit en kwantiteit van het thuis leskrijgen was afhankelijk van gender (meisjes kregen meer hulp van ouders dan jongens), het opleidingsniveau van de ouders (ouders met een hoger opleidingsniveau voelden zichzelf meer in staat om te helpen), het opleidingsniveau van de kinderen (vwo kreeg meer intensieve thuisscholing vanuit scholen dan vmbo) en resources (zoals het hebben van een eigen computer) (Bol, 2020). Bij kinderen en jongeren met persoonlijke en/of familieproblemen konden ouders minder vaak goed helpen met schoolwerk en de kinderen en jongeren hadden vaker problemen bij het maken van hun schoolwerk (Kalverboer et al., 2020). Daarnaast werden kinderen beter door hun ouders ondersteund in onderwijs dan jongeren. Pharos (2020c) vulde aan dat de onveilige situatie thuis ervoor kan zorgen dat het voor kwetsbare kinderen lastig is dat ze minder naar school kunnen gaan.

Tevens had de sluiting van de scholen tijdens de coronacrisis een impact op onder andere de leerprestaties en de sociaalemotionele ontwikkeling van kinderen. Ook lijkt de sociale ongelijkheid tussen kinderen door de sluiting van scholen toegenomen te zijn (Unicef Nederland, 2020). Met name voor kinderen in asielzoekerscentra is de impact groot,

aangezien daar sprake is van extra belemmeringen in toegang tot onderwijs, verhoogde kans op besmetting en een sterk verslechterde economische situatie (Unicef Nederland, 2020).

Sommige ouders van kinderen met obesitas lieten hun kinderen zelf niet naar school gaan, vanwege hun angst voor corona (PI Dr. B. van der Voorn, persoonlijke communicatie, 24 juni 2020).

12- t/m 18-jarigen

Bij eindexamenleerlingen bestonden zorgen of hun diploma verkregen in coronatijd evenveel waard is als een 'normaal diploma', doordat de centrale eindexamens niet door waren gegaan (NOS, n.d.).

Verder blijkt uit het manifest van 15 middelgrote en grote gemeenten dat veel jongeren niet met mbo-opleidingen kunnen starten, doordat de werkgelegenheid sterk afgenomen is. Dit leidt tot vertragingen in het starten van een studie (Halsema et al., 2020). Dit komt overeen met een ander onderzoek, waarin halverwege april een halvering van het aantal stageplaatsen was waargenomen ten opzichte van dezelfde periode in 2019 (Intelligence Group, 2020).

2.3.3. Buurt

-9 maanden tot 4-jarigen

De consulten bij de jeugdgezondheidszorg zijn vanwege de coronacrisis aangepast. A. Klein Velderman, adviseur jeugdgezondheidszorg bij GGD GHOR, gaf aan dat de consultaties voor 0 tot 4-jarigen zoveel mogelijk door zijn gegaan (persoonlijke communicatie, 26 juni). Van 24 maart tot 4 mei werd de gehoorscreening niet uitgevoerd (RIVM, 2020b). Wel kregen baby's de hielprik. Vanaf 4 mei konden de gehoortesten weer hervat worden. De 22-wekenprik (maternale kinkhoest) kon op afspraak doorgaan, wel op aangepaste werkwijze.

Jonge kinderen (tot 4 jaar) worden tijdens de coronacrisis alleen als het noodzakelijk is uitgenodigd voor een consult door de jeugdgezondheidszorg, zoals voor het krijgen van vaccinaties (GGD Gelderland-Zuid, 2020). In andere gevallen konden consulten telefonisch plaatsvinden. Echter geldt dit niet voor alle GGD'en.

4- t/m 18-jarigen

Logopedische screening voor 5-jarigen en gezondheidsonderzoeken op basisscholen en middelbare scholen worden vanaf de versoepelingen van de coronamaatregelen weer langzaam aan opgepakt, deze momenten lagen een tijdje stil (GGD Gelderland-Zuid, 2020). Echter zijn deze momenten bij veel GGD'en ook nog steeds afgelast. Consulten op indicatie kunnen telefonisch plaatsvinden. De vaccinatie tegen Meningokokken ACWY, DTP/BMR (9-jaars prik) en HPV worden naar een later moment verschoven (GGD Gelderland-Zuid, 2020; JGZ Zuid-Holland West, 2020).

Buurtsportcoaches hadden minder werkzaamheden, maar nadat kinderen weer mochten sporten in georganiseerd verband kwam er weer meer werk voor de buurtsportcoaches (Van Stam & Heijnen, 2020). S. de Laat, jeugdarts bij de GGD Hart voor Brabant (persoonlijke communicatie, 23 juni 2020), vulde aan dat ook bij andere ketenpartners veel van het werk stil lag en dat wijkactiviteiten niet door konden gaan.

0- tot 12-jarigen

Bijna alle ouders lieten in de coronatijd hun kind buitenspelen (97%) en een deel van de ouders koos voor buitenspelen alleen in de eigen buitenruimte (39%) (Slot-Heijs et al., 2020a). Het grootste gedeelte van de kinderen speelden meer buiten dan voor de coronamaatregelen (42%), 27% speelden evenveel en 31% speelden minder buiten (Slot-Heijs et al., 2020b). Verder liet 43% van de ouders hun kind niet buitenspelen vanwege besmettingsgevaar (Slot-Heijs et al., 2020b). Daarnaast was gedurende de coronaperiode 87% van de buitenspeelgelegenheden (zoals beheerde buitenspeeltuinen) gesloten (Collard et al., 2020), waardoor kinderen minder in de gelegenheid waren om buiten te spelen. Bovendien vormden de coronamaatregelen op korte termijn een bedreiging voor het voortbestaan van 13% van de buitenspeelgelegenheden.

12- t/m 18-jarigen

Door onder andere baanverlies en het wegvallen van onderwijs was de structuur van het dagelijks leven van veel jongeren veranderd. Uit een oproep van 15 burgemeesters uit grote en middelgrote steden blijkt dat jongeren, in grote groepen, sinds de coronacrisis vaker overlast veroorzaakten op straat. Dit kwam voornamelijk voor in kwetsbare wijken en leidde tot een toename van spanningen en onrust in de wijk (Halsema et al., 2020). Dit blijkt ook uit politiecijfers, waarbij 112% meer meldingen over jeugdoverlast zijn gesignaleerd dan in dezelfde periode in 2019 (Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid, 2020). Daarentegen wordt er waarschijnlijk sneller melding van overlast gemaakt dan voor de coronasituatie, doordat mensen op dit moment meer thuis zijn en vanuit angst voor besmetting.

2.3.4. Sport

Kinderen en jongeren

Bij 40% van de sportverenigingen bestond er zorgen over de gevolgen van de coronacrisis voor de toekomst van de vereniging (Hoeijmakers & van Kalmthout, 2020). Deze zorgen kwamen voornamelijk voort uit het verlies van leden of vrijwilligers en inkomstenderving. Daarnaast gaf 10% van de verenigingen aan bedreigd te zijn in het voortbestaan op korte termijn. Bij langere sluiting van de verenigingen op lange termijn werd het voortbestaan van 34% van de verenigingen bedreigd. Daarentegen werd bij 67% van de verenigingen verwacht dat er voldoende veerkracht bestaat om de coronacrisis door te komen. Daarnaast is er door de overheid een steunpakket beschikbaar gesteld voor sportverenigingen (van Rijn, 2020).

In Zeeuws-Vlaanderen lijkt de impact op de zo'n 300 sportverenigingen wel mee te vallen, gaf P. Vader aan (persoonlijke communicatie, 23 juni 2020) naar aanleiding van een overleg met wethouders. Voor de huur krijgen verenigingen compensatie, de contributie liep door en veel verenigingen hebben geen professionals in dienst. Kwetsbare verenigingen hadden wel meer last van de gevolgen van de coronacrisis.

Daarnaast gaf P. Vader (persoonlijke communicatie, 23 juni 2020) aan dat verschillende gemeenten sinds de coronacrisis ook online beweegmogelijkheden aanboden, zoals beweegvideo's. Echter kwam in deze crisis aan het licht dat veel ouders geen computer hiervoor beschikbaar hebben. Hij vertelde dat 1500 van deze gezinnen (die vaak een kleinere beurs hebben) in Zeeland een sportthuis tas gekregen hebben vanuit het Jeugdfonds Sport & Cultuur om toch mee te kunnen doen met bewegen, met daarin een bidon, stoepkrijt,

jongleerballen en een knuffel. Op beelden vanuit de lucht was te zien dat kinderen in Zeeland veel buiten aan het stoepkrijten waren.

De gemeente Rotterdam was een actie gestart om kinderen meer te laten bewegen én tegelijkertijd de reisafstand naar de sportclub toe te beperken, op het moment dat er versoepelingen in de coronamaatregelen kwamen (PI Dr. B. van der Voorn, persoonlijke communicatie, 24 juni 2020). Kinderen mogen nu gratis bij de sportclub in hun eigen wijk gaan sporten, waarbij hun lidmaatschap niet overgezet hoeft te worden. Tevens ondersteunt de buurtsportcoach de verenigingen als ze te weinig trainers hiervoor hebben. De gemeente betaalt de huur voor het extra gebruik van de velden. Op deze manier houden professionals meer zicht op de kinderen (en hun eventuele problemen) en worden ouders verlicht van hun opvoedbelasting.

4- tot 12-jarigen

Door de sluiting van sportaccommodaties sportte in april nog maar 35% van de 5- tot 12-jarigen wekelijks (NOC*NSF, 2020). In april 2019 was dit nog 85%. Volgens ouders was 42% van de kinderen minder gaan sporten vergeleken met een normale voorjaarsweek, met name de 10- en 11-jarigen (62%) (Slot-Heijs et al., 2020a). Dit komt voornamelijk door het wegvallen van de georganiseerde beweegactiviteiten. Het lijkt er op dat het verschil in beweegtijd tussen de inactieve en actieve kinderen in coronatijd groter is geworden. Van de groep kinderen die normaal weinig beweegt was 38% in coronatijd nog minder gaan bewegen. Bij 75% van deze groep gaven de ouders aan dat aan de ander kant de schermtijd was toegenomen, terwijl dit bij alle ouders 57% was.

Bovendien werd er gedurende de coronatijd minder gymles gegeven. 58% van de basisschoolleerlingen heeft tussen 16 maart en 7 juni geen enkele gymles gehad (De Jonge et al., 2020). Indien er wel gymles gegeven werd, was dit bij 77% van de kinderen minder vaak dan in de periode voor de coronamaatregelen. Een directrice van een basisschool had geobserveerd dat kinderen van groep 1 en 2 motorisch achteruit zijn gegaan, aangezien het vele bewegen in de klas in de coronaperiode wegviel (P. Vader, persoonlijke communicatie, 23 juni 2020).

2.3.5. Vrije tijd

Kinderen en jongeren

Door de coronamaatregelen zijn bioscopen, dierentuinen, pretparken en zelfs sommige natuurparken gesloten geweest (RIVM, 2020a). Hierdoor konden veel uitjes voor kinderen en jongeren niet doorgaan. Daarnaast speelt nu ook de vraag of zomerkampen door kunnen gaan (P. Vader, persoonlijke communicatie, 23 juni 2020). Dit doet een groot beroep op ouders, omdat ze op zoek moeten gaan naar andere dagbestedingen voor hun kinderen.

Ook examenfeestjes, reizen en festivals voor jongeren konden niet doorgaan. Met onder andere het niet doorgaan van deze sociale activiteiten is voor jongeren ook een deel van hun vrijheid verloren gegaan (P. Vader, persoonlijke communicatie, 23 juni 2020).

2.3.6. Werk

12- t/m 18-jarigen

Door de coronacrisis was de algemene werkloosheid in Nederland in korte tijd sterk toegenomen. Jongeren waren hierbij het hardst getroffen met een daling van 100.000 betaalde banen (CBS, 2020). Daarnaast blijkt uit cijfers van het UWV dat het aantal 15- t/m 25-jarigen met een WW-uitkering sinds de coronacrisis bijna verdrievoudigd was (UWV, 2020). Dit komt overeen met cijfers uit het onderzoek van Intelligence Group (2020), waaruit blijkt dat het aanbod van bijbanen halverwege april gedaald was met 64% ten opzichte van dezelfde periode in 2019. Bovendien was de impact op jongeren groter doordat zij vaak tijdelijke of flexibele contracten hebben.

2.3.7. Media

0- tot 4-jarigen

Kinderen van 0 t/m 6 jaar besteedden sinds de coronacrisis bijna één uur per dag meer aan beeldschermgebruik dan voor de coronacrisis (Iene Miene Media, 2020). Bij 5- en 6-jarigen was deze toename zelfs gemiddeld 1,5 uur. 84% van de ouders gaf aan blij te zijn om hun thuiszittende kind(eren) op deze manier bezig te kunnen houden.

4- t/m 18-jarigen

Ook de schermtijd bij kinderen van 4 t/m 18 jaar nam tijdens de coronaperiode toe (GGD NOG, 2020; Ouderpanel 2020). 70% van de ouders met kinderen van 4 t/m 18 jaar oud gaf aan tijdens de coronacrisis minder te streng te zijn wat betreft het mediagebruik (Ouderpanel, 2020).

Er zijn veel nieuwe, digitale initiatieven ontstaan in de coronatijd met als doel de impact van de coronamaatregelen op kinderen te verkleinen. Voorbeelden hiervan zijn online beweegchallenges en andere sportactiviteiten, kookprogramma's en beeldbellen ter begeleiding van kinderen met overgewicht (Langens et al., 2020). Dit digitale aanbod is met name afkomstig van bekenden van de kinderen, zoals bijvoorbeeld de eigen gymdocent. De voorlopige resultaten van de COLC-studie (naar het effect van de coronacrisis op leefstijl en gezondheid bij Nederlandse kinderen) wijzen erop dat een groot deel van de kinderen profijt heeft van dit digitale aanbod (Langens et al., 2020).

2.3.8. Welzijn & weerbaarheid

Kinderen en jongeren

Tevens speelde er bij de kinderen met obesitas veel angst (PI Dr. B. van der Voorn, persoonlijke communicatie, 24 juni 2020). Enerzijds lijkt dit te komen door de onbekendheid van het risico op het krijgen van corona bij kinderen met obesitas. Anderzijds maakten kinderen zich meer zorgen over hoe de maatregelen te moeten hanteren. Een derde van de kinderen was bang om zelf corona te krijgen. Ook hun ouders waren angstig en namen zelfs extra maatregelen, zoals dat hun kinderen niet buiten mochten spelen of school mochten hervatten. De kinderen lijken door deze angsten een slechtere leefstijl te ontwikkelen, met een hoog risico op gewichtstoename. De coronamaatregelen lijken bij deze groep kinderen schadelijker te zijn dan de gevolgen van corona zelf. Daarnaast lijkt dat door het missen van structuur de bestaande problemen vergroot werden, zoals bijvoorbeeld in het geval van ADHD of autisme. Bij zes van de 75 kinderen waren zelfs lokale instanties ingeschakeld, omdat ze zich ernstige

zorgen maakten voor de gevolgen van het feit dat de thuissituatie uit het zicht van betrokken instanties was komen te staan.

-9 maanden en jonge kinderen

Door de coronacrisis ervaarden zwangere vrouwen en jonge ouders veel gevoelens van angst en onzekerheid, wat leidde tot spanningen en onrust (Pharos, 2020a). Chronische stress tijdens de zwangerschap kan leiden tot vroeggeboorte of een te laag geboortegewicht van het kindje. Juist nu er behoefte was aan informatie vonden cursussen en voorlichtingen niet meer plaats.

4- t/m 18-jarigen

De coronamaatregelen hebben een impact op het sociale leven van kinderen en jongeren. Zo bleek het moeilijk te zijn om goed contact met de vriendenkring te behouden op afstand (Unicef Nederland, 2020). Daarnaast was er vaker sprake van eenzaamheid, mentale problemen en zorgen over onder andere het inkomen thuis, de gezondheid van naasten en de toekomst in het algemeen. Dit werd bevestigd in een onderzoek van Ouderpanel (2020), waarbij ouders van kinderen in de leeftijd van 4 t/m 18 jaar aangeven dat hun kind meer prikkelbaar (32%), verveeld (29%) en drukker (28%) was tijdens de eerste 2 weken van de lockdown. Kinderen en jongeren (vanaf 8 jaar) uit de kwetsbare groepen gaven aan dat hun behandeling niet altijd door ging terwijl dat wel nodig was (Kalverboer et al., 2020). Dit leidt tot een verslechtering van hun (mentale) gezondheid.

De meeste jongeren van 12 t/m 25 jaar voelden zich in mei en juni gelukkig en waren tevreden met hoe ze zich voelden (Erasmus MC, 2020a). Dezelfde resultaten waren verkregen uit een onderzoek onder jongeren van 12 tot 18 jaar in de regio Noord- en Oost-Gelderland. Zij gaven hun leven gemiddeld een 7,3 en bleken over het algemeen veerkrachtig te zijn in hoe ze met de coronacrisis omgingen (GGD Noord- en Oost-Gelderland, 2020). In een ander onderzoek werd de kwaliteit van hun leven positief beoordeeld door kinderen en jongeren, wel misten ze het directe contact met vrienden (Kalverboer et al., 2020). Kinderen en jongeren met persoonlijke en/of familieproblemen gaven een lager cijfer aan hun kwaliteit van leven, maar wel een ruim voldoende.

40% van de jongeren ervoer meer stress, in de algemene bevolking was dat 35% (Le Clercq, 2020). Dit komt overeen met de resultaten uit een andere studie (UMC Groningen et al., 2020), waarin een groot gedeelte van de ouders aangaf dat hun kind(eren) onder de 18 jaar een beetje of veel stress ervaren door de coronacrisis (zo'n 40%). In de studie van de GGD Noord- en Oost-Gelderland (2020) was dit percentage iets lager, waar een klein deel zich wel vaker gestrest (27%), eenzaam (22%) of bang (6%) voelde.

2.3.9. Gezond gewicht

Kinderen en jongeren

Bij veel kinderen met obesitas was een gewichtstoename te zien in de coronaperiode (PI Dr. B. van der Voorn, persoonlijke communicatie, 24 juni 2020). De belangrijkste factor hiervan leek het missen van structuur. Bij de gezinnen die de structuur wel konden vasthouden, waren de kinderen stabiel gebleven in gewicht of zelfs afgevallen. Mogelijkheden, tijd en vertrouwen om veilig buiten te kunnen spelen, hielpen hier erg bij.

Professionals hadden in de coronacrisis weinig zicht op kinderen met obesitas, omdat de begeleiding wegviel (PI Dr. B. van der Voorn, persoonlijke communicatie, 24 juni 2020). Enkele praktijken hadden nog wel telefonisch of digitaal contact. Sinds de versoepeling van de maatregelen werden de consulten weer meer opgepakt. Kinderen waren daarbij meer kwetsbaar in deze situatie en misten het hebben van een vraagbaak en begeleiding.

4- t/m 18-jarigen

De meeste consulten van de jeugdgezondheidszorg bij GGD'en lagen stil in het begin van de coronacrisis (A. Klein Velderman, persoonlijke communicatie, 26 juni 2020). Daardoor werd er bij kinderen geen lengte en gewicht gemeten en kon ook hier overgewicht of obesitas niet gesignaleerd worden. Daarnaast hadden kinderen met overgewicht geen begeleiding meer (S. de Laat, persoonlijke communicatie, 23 juni 2020). Wel vonden bij sommige GGD'en telefonische gesprekken plaats over gewicht, ontwikkeling en opvoeding als er al voorheen een probleem gesignaleerd was (JGZ Almere, 2020). GGD'en zijn nu wel al aan het nadenken over een inhaalplan om toch meer zicht op deze problemen te krijgen, waarbij de assistent extra gewicht metingen kan uitvoeren, maar zonder aansluitend gesprek met de jeugdarts (S. de Laat, persoonlijke communicatie, 23 juni 2020). Echter is wel de vraag op welk termijn met dit inhaalplan begonnen kan worden.

De verwachting is dat na de coronacrisis een economische crisis gaat volgen (NOS, 2020). Onderzoek wees uit dat tijdens een economische crisis het gewicht van kinderen toeneemt (Langens et al., 2020). Dit betekent dus dat ook ná de coronacrisis de gevolgen voor de gezondheid van kinderen merkbaar zullen zijn.

2.4. Wat is de impact van de coronamaatregelen op kinderen en jongeren, volgens buitenlandse studies?

Tot nu toe zijn er twee buitenlandse, wetenschappelijke studies gepubliceerd over de impact van de coronamaatregelen op de leefstijl van kinderen. De Italiaanse studie gericht op kinderen van 6 tot 18 jaar met obesitas (Pietrobelli et al., 2020) liet zien dat er geen veranderingen waren gerapporteerd in de inname van groenten. Wel aten kinderen met obesitas meer fruit. Aan de andere kant nuttigden kinderen meer chips, roodvlees en suikerhoudende dranken. Ook sliepen ze meer en was hun schermtijd verhoogd, maar ze sportten minder. De verwachting van de onderzoekers is dat de BMI hierdoor zal stijgen, ook op de lange termijn.

De Chinese studie (Xiang & Zhang, 2020) betrof een studie over de lichamelijke beweging en schermtijd bij kinderen en jongeren van 6 tot 17 jaar. Hieruit bleek dat gedurende de coronapandemie lichamelijke beweging drastisch verminderde (van 540 minuten per week naar 105 minuten per week) en dat schermtijd gemiddeld toenam met 30 uur per week. Deze toename in schermtijd was niet alleen toe te wijzen aan het digitale thuisonderwijs, ook het schermgebruik in de vrije tijd nam significant toe.

De WHO Europe (2020) uitte haar zorgen over kinderen in deze coronatijd. Kinderen kunnen meer zorgen en angst ervaren, zoals angst dat een familielid overlijdt of voor een medische behandeling. Doordat scholen dicht waren kon het zijn dat kinderen niet langer het gevoel van structuur hadden. Daarnaast konden ze minder met hun vrienden optrekken om sociale steun te krijgen, wat goed is voor het mentale welbevinden. Tot slot gaf de WHO

Europe aan dat doordat kinderen thuis waren, het risico toe nam op de blootstelling en het zijn van getuige van incidenten en huiselijk geweld. Zij lopen meer risico op psychische problemen in hun leven (Ramchandani, 2020).

The Guardian (Villarreal, 2020) erkende ook dat jongeren meer angst hadden en vulde aan dat de psychische belasting voor kinderen niet gelijk verdeeld is, omdat de grote verliezen niet gelijk verdeeld zijn. Tevens worstelden veel jonge mensen met het nieuwe eenzame leven.

Aanvullend hierop werd er in de New Scientist (Ramchandani, 2020) beschreven dat de allerjongste kinderen (inclusief de nog te geboren kinderen) waarschijnlijk het meest kwetsbaar zijn voor stress en angst in het gezin. Voor kinderen in belangrijke ontwikkelingsfasen, zoals zeer jonge kinderen en adolescenten, zal het een grotere impact hebben op de sociale ontwikkeling. Kinderen uit meer welvarende gezinnen kregen meer toegang tot leermogelijkheden, hadden betere toegang tot middelen op internet en kregen vanuit school meer steun.

2.5. Vergelijking tussen zomervakantie en de coronasituatie voor kinderen en jongeren

In de literatuur wordt de vergelijking gemaakt tussen de zomervakantie en de maatregelen tijdens de coronacrisis (Langens et al., 2020; Rundle et al., 2020). In beide situaties zijn de scholen gesloten en zitten kinderen thuis. Uit onderzoek blijkt dat tijdens de zomervakanties het gewicht van kinderen toeneemt. Dit geldt met name voor kinderen die al overgewicht hebben (Langens et al., 2020). Dit beeld van gewichtstoename in de zomervakantie (met name bij kinderen met overgewicht) wordt bevestigd in verschillende buitenlandse studies (Baranowski et al., 2014; Olds, Maher, Dumuid, 2019; von Hippel et al., 2007). Een mogelijke verklaring hiervoor ligt in het verschil in structuur tussen schooldagen en schoolvakanties of weekenddagen (Brazendale et al., 2017; Von Hippel et al., 2007). Daarentegen leiden cultuurverschillen, waaronder de schoollunch, sportverenigingscultuur en/of transport van/naar school, ertoe dat deze resultaten mogelijk niet (volledig) representatief zijn voor de Nederlandse situatie.

3 Conclusies

Hieronder worden de bevindingen over de impact van de coronamaatregelen op kinderen in Nederland samengevat. Tevens worden de verwachtingen en hiaten geschetst en een advies aan JOGG uitgebracht.

3.1. Wat zijn de aannames en verwachtingen over de impact van de coronamaatregelen op kinderen en jongeren?

De coronacrisis heeft een grote impact op de gezondheid en het welzijn van kinderen en jongeren. Zo waren kinderen en jongeren minder gaan bewegen, was het beeldschermgebruik sterk verhoogd en was het sociale leven van kinderen en jongeren achteruit gegaan. Daarnaast hadden de coronamaatregelen invloed op de thuissituatie voor zowel kinderen en jongeren als hun ouders. Hierbij gaat het om positieve gevolgen (zoals elkaar meer zien en het hebben van meer rust), maar ook om negatieve gevolgen (zoals meer spanning en ruzies binnen het gezin).

Als gevolg van deze veranderingen voor kinderen en jongeren worden twee belangrijke verwachtingen geschetst voor de toekomst:

1. Een toename aan gewicht bij kinderen en jongeren, als gevolg van een ongezondere leefstijl gedurende de coronatijd. Deze verwachting komt met name in de buitenlandse studies met betrekking tot de gevolgen van de coronamaatregelen op de leefstijl en gezondheid van kinderen en jongeren naar voren.
2. De ongelijkheid tussen kinderen en jongeren neemt toe, met grote gevolgen voor de kwetsbare groepen. Deze ongelijkheid komt voornamelijk doordat kwetsbare groepen meer negatieve gevolgen van de coronacrisis ervaren door een daling in inkomen, beperktere toegang tot onderwijs (zoals minder resources), minder hulp van ouders bij thuisonderwijs en vaker afgelaste behandelingen. Deze gevolgen kunnen weer leiden tot leerachterstanden, slechtere mentale gezondheid en gewichtstoename.

3.2. Welke hiaten zijn er?

Er is tot op heden veel onderzoek gedaan naar de impact van de coronamaatregelen op het beweeggedrag en het schermgebruik van kinderen en jongeren. Echter zijn het eetgedrag, het drinken van water en het slaapgedrag van kinderen en jongeren in Nederland in coronatijd (nog) onvoldoende onderzocht. Op dit moment lopen er verschillende Nederlandse studies die onder andere deze thema's onderzoeken. De resultaten van deze onderzoeken worden nog verwacht:

1. COLC-studie (Maastricht UMC): In deze studie worden de effecten van de coronacrisis op leefstijl (zoals eet- en beweeggedrag en schermtijd) en gezondheid bij kinderen onderzocht (Onderzoekersteam COLC-studie, 2020). Daarnaast wordt de invloed van

gewicht op de ernst en duur van een infectie met het coronavirus bij kinderen in kaart gebracht. Het onderzoek richt zich op kinderen tussen de 4 en 18 jaar oud. De looptijd van dit onderzoek is onbekend.

2. Onderzoek naar de impact van de coronacrisis op het gezinsleven (Hogeschool Utrecht): Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen op o.a. het functioneren van het gezin, de combinatie van werk en gezin en de relatie tussen grootouders en kleinkinderen tijdens de coronacrisis (Hogeschool Utrecht, 2020). De looptijd van dit onderzoek is 1 april 2020 tot 1 september 2020.
3. Cokids-studie (Erasmus MC): Deze studie valt binnen de langlopende Generation R-studie naar de groei, ontwikkeling en gezondheid van kinderen in Rotterdam (Vrienden van het Sophia, 2020). Op het gebied van het coronavirus wordt onder andere onderzoek gedaan naar infecties van het coronavirus bij kinderen en de impact van coronamaatregelen op de leefstijl, gezondheid en welzijn van gezinnen. Bovendien wordt het effect van de coronacrisis specifiek op het welzijn van jongeren in de leeftijd van 14 tot 18 jaar onderzocht (Erasmus MC, 2020b). De looptijd van dit onderzoek is 2020-2021.
4. COPP-studie (op initiatief van o.a. Leiden UMC): De COPP-studie is een landelijk registratiestudie van het nieuwe coronavirus bij kinderen (Team COPP LUMC, 2020). In deze studie wordt de presentatie van verschijnselen en het beloop van het coronavirus bij kinderen die daarvoor naar het ziekenhuis komen onderzocht. Hierbij worden risicofactoren, de reactie op de infectie vanuit het lichaam en de behandelingen van het virus in kaart gebracht. Actuele cijfers van het onderzoek worden dagelijks bijgewerkt op de website.
5. Onderzoek 'Ouders in hun (zwaarte)kracht' (Centrum Gezond Gewicht, Erasmus MC): Deze studie richt zich op de impact van de coronacrisis op kinderen van 0 t/m 18 jaar met ernstige obesitas (PI Dr. B. van der Voorn, persoonlijke communicatie, 24 juni 2020). Dit reeds lopende onderzoek (sinds 2019), analyseert middels een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve data, welke factoren ouders van kinderen met ernstige obesitas in hun kracht kunnen zetten. Deze families zijn nu ten tijden van de COVID-19 pandemie extra benaderd, omdat we tekenen hadden dat de opvoedbelasting in korte tijd intensiverde en er veel angst bestond onder patiënten. De looptijd van het COVID-19 onderzoek is van april 2020 tot april 2021, waarmee de acute situatie en gevolgen over de tijd zullen worden onderzocht, met als focus veranderingen in psychisch welbevinden en leefstijl gedragingen van de kinderen met ernstige obesitas.

3.3. Advies

Aangezien er nog onvoldoende bekend is over het eetgedrag, het drinken van water en het slaapgedrag van kinderen en jongeren in Nederland in coronatijd zou dit nog nader onderzocht kunnen worden. In dit onderzoek waren alleen observaties en voorlopige resultaten bij kinderen met obesitas rondom deze gedragingen beschreven. Wel richt de lopende COLC-studie zich wel op een aantal van deze aspecten.

De impact van de coronamaatregelen heeft met name impact op kinderen uit kwetsbare gezinnen. Aangezien het onbekend is hoelang de coronaperiode zal duren is het advies om

deze gezinnen en kinderen goed in de gaten te blijven houden. Zo zou er vanuit diverse sectoren professionals hier extra aandacht voor moeten hebben. Leraren kunnen bijvoorbeeld nadruk leggen op de sociaalemotionele ontwikkelingen van kinderen en jongeren. Dit zal alleen in de zomervakantie wegvallen. Tijdens de zomervakantie kunnen professionals en vrijwilligers bij zomerkampen (als deze plaats kunnen vinden gezien de coronamaatregelen) signaleren. Deze sociale activiteiten zullen daarnaast ook bijdragen aan een verhoogde (mentale) welzijn van kinderen, wat kan resulteren in minder eenzaamheid, meer verbondenheid en meer bewegen. Tot slot kunnen JOGG-regisseurs gemeenten aansporen om kwetsbare gezinnen te helpen en hun problemen te signaleren.

4 Referenties

1. Armoedefonds. (2020). De impact van de coronacrisis op de armoede in Nederland. Een onderzoek naar de gevolgen van de coronacrisis op het huidige hulpaanbod van lokale organisaties en de verwachtingen voor de nabije toekomst. Rosmalen: Stichting Armoedefonds.
2. Baranowski, T., O'Connor, T., Johnston, C., Hughes, S., Moreno, J., Chen, T. A., Baranowski, J. (2014). School year versus summer differences in child weight gain: a narrative review. *Childhood Obesity*, 10(1), 18-24.
3. Bol, T. (2020). Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands. First results from the LISS Panel. Amsterdam: University of Amsterdam.
4. Brazendale, K., Beets, M. W., Weaver, R. G., Pate, R. R., Turner-McGrievy, G. M., Kaczynski, A. T., ... & Von Hippel, P. T. (2017). Understanding differences between summer vs. school obesogenic behaviors of children: the structured days hypothesis. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 14(1), 100.
5. CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek). (2020). 160 duizend minder mensen met werk in april. Gepubliceerd 20 mei 2020, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/21/160-duizend-minder-mensen-met-werk-in-april>.
6. Collard, D., Slot-Heijs, J., Pennings, E., & Singh, A. (2020). Impact van de coronacrisis op buitenspeellocaties. Utrecht: Mulier Instituut.
7. Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid. (2020). Meer meldingen van jeugdoverlast. Gepubliceerd 29 mei 2020, <https://hetccv.nl/nieuws/meer-meldingen-van-jeugdoverlast/>.
8. De Jonge, M., Slot-Heijs, J., Lucassen, J., & Singh, A. (2020). Gymles in tijden van corona. Utrecht: Mulier instituut.
9. Erasmus MC. (2020a). Onze wekelijkse bevindingen. Grow It! Geraadpleegd op 19 juni 2020, <https://www.growitapp.nl/bevindingen.html>.
10. Erasmus MC. (2020b). Generation R onderzoekt hoe het met jongeren gaat tijdens de coronacrisis. Gepubliceerd 2 juni 2020, <https://generationr.nl/generation-r/het-onderzoek/nieuws/generation-r-onderzoekt-hoe-het-met-jongeren-gaat-tijdens-de-coronacrisis/>.
11. GGD Gelderland-Zuid. (2020). Aangepaste dienstregeling. Jeugdgezondheidszorg. Geraadpleegd op 23 juni 2020, <https://ggdgelderlandzuid.nl/aangepaste-dienstverlening/#igz>.
12. GGD Noord- en Oost-Gelderland. (2020). Hoe gaat het met de jeugd? Coronapeiling Jeugd van de GGD geeft inzicht. Gepubliceerd <https://www.ggdnog.nl/over-de-ggd/nieuws/hoe-gaat-het-met-de-jeugd-coronapeiling-jeugd-van-de-ggd-geeft>.
13. Halsema, F., Marcouch, A., Depla, P., Remkes, J., Jorritsma, J., Schuiling, K., ... Hamming, J. (2020). Kom op voor de meest kwetsbare gebieden [Manifest]. Gepubliceerd op 16 juni 2020, <https://www.sociaalwerknederland.nl/actueel/nieuws/8444-manifest-15-burgemeesters-om-tweedeling-tegen-te-gaan>.

14. Hoeijmakers, R., & Van Kalmthout, J. (2020). Gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen. Utrecht: Mulier Instituut.
15. Hogeschool Utrecht (2020). Impact van de coronacrisis op het gezinsleven. Geraadpleegd op 23 juni 2020, <https://www.hu.nl/onderzoek/projecten/impact-van-de-coronacrisis-op-het-gezinsleven>.
16. Iene Miene Media (2020). Aanvullend fliitsonderzoek. Mediagebruik door kinderen van 0 t/m 6 jaar in coronatijd. Geraadpleegd op 18 juni 2020, <https://www.mediawijzer.net/wp-content/uploads/sites/6/2020/03/Iene-Miene-Media-fliitsonderzoek-2020.pdf>.
17. Intelligence Group. (2020). Halvering stageplaatsen ten opzichte van 2019. Gepubliceerd op 22 april 2020, <https://intelligence-group.nl/nl/nieuws/halvering-stageplaatsen-ten-opzichte-van-2019>.
18. JGZ Almere. (2020). Corona: welke consulten en onderzoeken gaan door? Geraadpleegd op 23 juni 2020, <https://www.igzalmere.nl/4-12-jaar/corona-welke-consulten-en-onderzoeken-gaan-door>.
19. JGZ Zuid-Holland West. (2020). Aangepaste werkwijze van JGZ. Geraadpleegd op 23 juni 2020, <https://www.igzzhw.nl/nieuws/aangepaste-werkwijze-van-igz>.
20. Kalverboer, M., De Jong, A., & Hopman, M. (2020). Als je het ons vraagt? Een QuickScan van de ervaringen van kinderen en jongeren ten tijde van Corona. Den Haag: de Kinderombudsman.
21. Langens, F., Van den Akker, E., Abawi, O., Vreugdenhil, A., & Van Mil, E. (11 juni 2020). Obesitas, kinderen en COVID-19 [Webinar]. <https://www.obpl.nl/webinar-obesitas-kinderen-en-covid-19-terugkijken/>.
22. Landelijk ouderpanel (2020). Opvoeden en onderwijs in coronatijd. Gepubliceerd op 4 mei 2020, <https://opvoedinformatie.nl/wp-content/uploads/2020/05/Rapportage-opvoeden-en-onderwijs-in-coronatiejd.pdf>.
23. Leraren Collectief. (n.d.). Collectief in vakmanschap, beter thuis in afstandsonderwijs. Geraadpleegd op 25 juni 2020, <https://lerarencollectief.nl/collectief-in-vakmanschap-beter-thuis-in-afstandsonderwijs/>.
24. Le Clercq, A. (2020, 29 april). Lockdown leidt tot meer stress en ongezondere leefstijl. *De Volkskrant*.
25. Nederlands Jeugdinstituut. (2020a). Samen opvoeden, tijdens corona én daarna. Geraadpleegd op 18 juni, <https://www.nji.nl/nl/coronavirus/Ouders/Dagelijks-leven/Samen-opvoeden,-tijdens-corona-en-daarna>.
26. Nederlands Jeugdinstituut. (2020b). Jeugdhulp onder druk van corona, naast zorgen ook veel veerkracht. Gepubliceerd 20 mei 2020, <https://www.garage2020.nl/wp-content/uploads/2020/05/Rapport.pdf>.
27. Nibud (2020). Coronacrisis: financiële gevolgen voor huishoudens. Gepubliceerd op 3 april 2020, <https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/Nibud-rapportage-eerste-coronapeiling-2020.pdf>.
28. NOC*NSF. (2020). Sportdeelname kinderen dramatisch gedaald. Gepubliceerd op 4 juni 2020, <https://nocnsf.nl/nieuws/2020/06/sportdeelname-kinderen-dramatisch-gedaald>.

29. NOS (2020, 15 mei). Economische klappen door coronavirus: 'We hebben nog niet alles gehad'. Geraadpleegd op 18 juni 2020, <https://nos.nl/artikel/2334033-economische-klappen-door-coronavirus-we-hebben-nog-lang-niet-alles-gehad.html>.
30. NOS (n.d.). Is je 'coronadiploma' minder waard? Geraadpleegd op 27 juni 2020, <https://stories.lab.nos.nl/artikel/406/is-je-coronadiploma-minder-waard>
31. Olds, T., Maher, C., & Dumuid, D. (2019). Life on holidays: differences in activity composition between school and holiday periods in Australian children. *BMC public health*, 19(2), 450.
32. Onderzoekersteam COLC-studie. (2020). Informatiebrief voor ouders/verzorgers. Gepubliceerd 12 mei 2020, https://software.memec.maastrichtuniversity.nl/coach_covid19/Content/documenten/Informatiefolder%20voor%20ouders%20-%20COLC%20studie%20-%20Lifestyle%20during%20COVID-19%20pandemic%20-%202012-05-2020.pdf.
33. Pharos. (2020a). Kansrijke Start ten tijde van corona. Gepubliceerd op 17 april 2020, <https://www.pharos.nl/nieuws/corona-adviesteam-in-twente-zorg-voor-zwangeren-en-jonge-gezinnen-met-psychosociale-problemen/>.
34. Pharos. (2020b). Meer migranten sterven tijdens corona-epidemie – inclusief onderzoek nodig. Gepubliceerd op 22 mei 2020, <https://www.pharos.nl/nieuws/meer-migranten-sterven-tijdens-corona-epidemie-inclusief-onderzoek-nodig/>.
35. Pharos. (2020c). Thuis werken aan welbevinden. Gepubliceerd op 15 juni 2020, <https://www.pharos.nl/nieuws/thuis-werken-aan-welbevinden/>.
36. Pietrobelli, A., Pecoraro, L., Ferruzzi, A., Heo, M., Faith, M., Zoller, T. et al. (2020). Effects of COVID-19 Lockdown on Lifestyle Behaviors in Children with Obesity Living in Verona, Italy: A Longitudinal Study. *Obesity*.
37. Ramchandani, P. (2020, 8 april). Covid-19: We can ward off some of the negative impacts on children. *New Scientist*.
38. RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu). (2020). Kinderen en COVID-19. Geraadpleegd op 19 juni 2020, <https://www.rivm.nl/coronavirus-covid-19/kinderen>.
39. RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu). (2020b). Gehoorscreening en het coronavirus. Geraadpleegd op 23 juni, <https://www.pns.nl/gehoortest-baby/coronavirus>.
40. Rijksoverheid. (2020a, 9 maart). Hygiënemaatregelen van belang om verspreiding coronavirus tegen te gaan. Gepubliceerd op <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/03/09/hygienemaatregelen-van-belang-om-verspreiding-coronavirus-tegen-te-gaan>.
41. Rijksoverheid. (2020b). Nederlandse aanpak en maatregelen tegen het coronavirus. Geraadpleegd op 17 juni, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nederlandse-maatregelen-tegen-het-coronavirus/>.
42. Rundle, A. G., Park, Y., Herbstman, J. B., Kinsey, E. W., & Wang, Y. C. (2020). COVID-19 related school closings and risk of weight gain among children. *Obesity*.

43. Schoemaker, L. (2020). Gezondheid impact van veranderingen in sport en beweeggedrag tijdens coronacrisis. Inschatting van de effecten op sport en bewegen tijdens en na de corona crisis. HAN University of Applied Sciences.
44. Slot-Heijs, J.J., De Jonge, M., Lucassen, J.M.H., & Singh, A.S. (2020a). Beweeggedrag van kinderen in tijden van corona. Utrecht: Mulier Instituut.
45. Slot-Heijs, J.J., Leenders, M., De Jonge, M., & Singh, A.S. (2020b). Ouders over buitenspelen in tijden van corona. Utrecht: Mulier Instituut.
46. Steenge, E. (2020, 2 juni). Onderzoek Upfield: Gezinnen met kinderen koken en bakken vaker samen sinds lockdown. Geraadpleegd op 18 juni 2020, <https://www.voedingnu.nl/voeding-en-gedrag/nieuws/2020/06/onderzoek-upfield-gezinnen-met-kinderen-koken-en-bakken-vaker-samen-sinds-lockdown-10114328#:~:text=Onderzoek%20Upfield%3A%20Gezinnen%20met%20kinderen%20koken%20en%20bakken%20vaker%20samen%20sinds%20lockdown,-Voeding%20en%20gedrag&text=37%20procent%20van%20de%20gezinnen,overblijft%20om%20samen%20te%20eten.>
47. Team COPP LUMC. (2020). COPP studie. Geraadpleegd op 23 juni 2020, <https://www.covidkids.nl/>.
48. Unicef Nederland. (2020). Coronacrisis en kinderen en jongeren in Nederland. Gepubliceerd op 28 mei 2020, <https://files.pressmailings.com/d0/bfdbab97e54e4e941255d9ee83d686/UNC-Rapport-Coronacrisis-en-jongeren-FINAL-compleet.pdf>.
49. UMC Groningen, Rijksuniversiteit Groningen, Aletta Jacobs School of Public Health & Lifelines. (2020). Wekelijks Corona Barometer. Geraadpleegd op 18 mei 2020.
50. UWV. (2020). Vooral jongeren komen sinds maart in de ww. Gepubliceerd 18 juni 2020, <https://www.uwv.nl/overuwv/pers/persberichten/2020/vooral-jongeren-komen-sinds-maart-in-ww.aspx>.
51. Van der Gaag, S. (2020, 19 maart). Thuiszitten door corona: dat is vooral voor gezinnen met kinderen met een beperking zwaar. *AD*.
52. Van Rijn, M. (2020, 1 mei). Steunpakket Sportverenigingen gevolgen COVID-19 maatregelen [Kamerbrief]. Geraadpleegd 25 juni 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/05/01/kamerbrief-over-steunpakket-sportverenigingen-door-gevolgen-maatregelen-tegen-coronavirus>.
53. Van Stam, W., & Heijnen, E. (2020). De impact van de coronamaatregelen op de werkzaamheden van buurtsportcoaches. Utrecht: Mulier Instituut.
54. Villarreal, A. (2020, 17 april) 'The most stressful time ever': how coronavirus affects children's mental health. New York: The Guardian.
55. Von Hippel, P. T., Powell, B., Downey, D. B., & Rowland, N. J. (2007). The effect of school on overweight in childhood: gain in body mass index during the school year and during summer vacation. *American journal of public health*, 97(4), 696-702.
56. Vrienden van het Sophia. (2020). Onderzoek naar het coronavirus bij kinderen. Gepubliceerd 6 mei 2020, <https://vriendensophia.nl/onderzoekcorona>.
57. WHO Europe. (2020). Mental health and psychological resilience during the COVID-19 pandemic. Gepubliceerd op 27 maart 2020, <https://www.euro.who.int/en/health->

[topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/mental-health-and-psychological-resilience-during-the-covid-19-pandemic#:~:text=Children%20are%20likely%20to%20be,mental%20well%2Dbeing.](#)

58. Wijzer in geldzaken. (2020). Flitspeiling financiële kwetsbaarheid. Onderzoek financiële kwetsbaarheid door de coronacrisis.
59. Xiang, M., Zhang, Z., & Kuwahara, K. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on children and adolescents' lifestyle behavior larger than expected. *Progress in Cardiovascular Diseases*.
60. Yerkes, M., André, S., Besamusca, J., Remery, C., Van der Zwan, R., Kruyen, P., ... De Beer, P. (2020). Werkende ouders in tijden van corona. Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam en Radboud Universiteit.

Bijlage visueel overzicht resultaten

Overzicht van de impact van de coronamaatregelen op kinderen en jongeren in Nederland.

iresearch
met het oog op een gezond en **wel**leven

Oude Kleefsebaan 16
6571 BG Berg en Dal
024 – 684 43 57

info@iresearch.nl
www.iresearch.nl